

JACOB BØGGILD, STEFAN IVERSEN OG
HENRIK SKOV NIELSEN

INTRODUKTION

TERMEN

Termen “dekonstruktion” er nært knyttet til den franske filosof Jacques Derridas tænkning. Derrida anvendte ordet i sit debutskrift *De la grammatologie* (1967, dansk oversættelse *Om grammatologi*, 1970) (bl.a. s. 89), og i løbet af få år blev det en betegnelse for en teoretisk retning eller måske snarere for en vifte af til tider vidt forskellige teoretiske retninger.

Det var imidlertid ikke Derrida, som opfandt eller skabte ordet “deconstruction”. Det eksisterede på fransk længe før det, man nu kan høre omtalt som “dekonstruktionen”. I “Letter to a Japanese Friend” (Derrida i Wood og Berlascino, 1985, dansk oversættelse “Brev til en japansk ven” i Lundager og Ellegaard, 1986) beskriver Derrida, hvordan han ledte efter en term, som kunne oversætte Heideggers begreber “Abbau” og “Destruktion”. Efter at have forkastet det franske “déstruction” faldt han i den franske ordbog *Littre* over “deconstruction”. Det var på én gang en grammatisk term; “at omarrangere ord i en sætning” og en mekanisk term; “at afmontere dele af en maskine for at transportere den”. Samtidig havde ordet en række nyttige konnotationer og denotationer. Elementet af destruktion og nedbrydning er således kun en delbetydning sammen med betydninger som omorganisering, demontering, omformning osv., hvilket betyder, at etymologien i “dekon-

struere” er meget tæt på etymologien i “analysere”; at opløse og adskille i sine bestanddele. Termen “dekonstruktion” implicerer altså en interesse for strukturer, men samtidig en interesse for det om- eller ikke-strukturerede. Man kan sige, at termen allerede i udgangspunktet i mindst to betydninger er en oversættelse fra Derridas side. Dels lader han den opstå, i *sin* sammenhæng og på fransk, som en oversættelse af tyske ord, og dels oversætter han den *fra* fransk og tillægger den ny betydning. Termen “dekonstruktion”, som Derrida bruger den, dekonstruerer termen “dekonstruktion”, som den eksisterede tidligere; bruger, opløser, gendanner og omformer den.

I ét perspektiv har termen “dekonstruktion” haft så stor succes, at den på det nærmeste har sejret sig ihjel. Op gennem 1980’erne og 1990’erne har den således antaget en stadig bredere og mere diffus betydning. Den er gledet ind i dagligsproget og optræder ikke sjældent i moderne populærkultur (blandt mange eksempler kan nævnes det engelske pladeselskab Deconstruction og Woody Allens film *Deconstructing Harry*). I akademiske sammenhænge optræder termen hyppigt i indvendinger mod akademisk selvtillid eller uforståelighed og i det hele taget som skældsord eller hædersbetegnelse for alt, der forekommer paradoksalt eller i modstrid med sig selv eller noget andet.

I resten af denne introduktion vil vi beskrive, hvad vi her forstår ved dekonstruktion og indledningsvis redegøre for aspekter af Derridas tænkning. Derefter følger et kort rids af dekonstruktionens historie med særligt henblik på dens forbindelser til og betydning for litteraturanalyse og litteraturteori, og endelig handler sidste del af introduktionen om de enkelte tekster, som er oversat i dette udvalg.

Alle litteraturhenvisninger i denne introduktion samt i de følgende artikler henviser til den samlede litteraturliste, som

findes bag i bogen, og hvor den interesserede læser også vil finde henvisninger til en række værker, som ikke er nævnt andetsteds i bogen.

HVAD ER DEKONSTRUKTION?

Positive bestemmelser af dekonstruktion er yderst sjældne. Langt hyppigere finder man negative bestemmelser, altså bestemmelser af hvad dekonstruktion *ikke* er, både hos kritikere og fortalere. I "Letter to a Japanese Friend" skriver Derrida fx:

[...] Dekonstruktion er [...] hverken en analyse eller en kritik
 [...] Dekonstruktion er ikke en metode og kan ikke omdannes til metode. [...] dekonstruktion er ikke engang en handling eller en operation. (egen oversættelse)

I Nicholas Royles artikel i denne bog finder man lignende formuleringer, og der er adskillige grunde til tilhængernes vægring ved positive definitioner. Her skal vi fremhæve to sammenhængende årsager. For det første forholder dekonstruktive tekster sig ofte analyserende og kritiserende til det til rådighed stående sprog, dets begreber og til, hvad de ofte omtaler som den metafysiske tradition, hvilket gør det vanskeligt for en dekonstruktiv tekst at anvende selvsamme sprog, begreber og traditioner i en definition. For det andet medfører dekonstruktion, som Derrida selv påpeger i "Letter to a Japanese Friend", også en kritik af det at sætte noget lig noget andet. Skulle man give et svar på spørgsmålet "Hvad er dekonstruktion?" i formen "dekonstruktion = X" sættes man altså i en situation, hvor det, der står før lighedstegnet, kritiserer såvel selve lighedstegnet som det, der måtte følge efter.

I Royles artikel, hvis titel netop stiller spørgsmålet “What is Deconstruction?” (“Hvad er dekonstruktion?”), finder man en undtagelse fra reglen om negative bestemmelser, idet Derrida citeres for, i så kort og ubestemt en form, at det umiddelbart ligner en vittighed, at sige, at dekonstruktion er, “hvad der sker, hvad der sker i dag” [se side 181]. I forlængelse af citatet fra “Letter to a Japanese Friend” fortsætter Derrida da også med en positiv bestemmelse: “Dekonstruktion finder sted, det er en begivenhed, der ikke afventer subjektets – ja, end ikke modernitetens – beslutning, bevidsthed eller organisation.”. Dekonstruktion kan altså omtales som en hændelse eller en begivenhed snarere end som en metode. Dekonstruktion finder sted som en singulær begivenhed, som noget der sker i et værk og noget, der sker i en læsning. Det være, hvad enten der er tale om læsning af filosofiske og litterære tekster, af arkitektur, af religiøse tekster, af sociologiske bevægelser, af juridiske dokumenter eller andet.

Dekonstruktive læsninger udviser, når de er bedst, en minutiøs opmærksomhed over for den læste teksts detaljer, og de fokuserer på forholdet mellem en teksts udsagn og *måden*, hvorpå disse er formuleret – og i særlig grad på mulige modsigelser i dette forhold.

Som et relativt banalt eksempel kan nævnes den modsigelse, der ligger i, at Platon i *Faidros* fordømmer skriften via skriften. Det er næppe en pointe, dekonstruktionen har patent på, men det er en pointe, der med sin opmærksomhed på det kontradiktoriske forhold mellem indhold og form er paradigmatiske for en dekonstruktiv interesse. Der er grund til at forblive et øjeblik ved eksemplet, for det kan ligeledes danne baggrund for forståelsen af den måske mest gennemgående dekonstruktive operation, som man til stadighed genfinder hos Derrida, nemlig omvendingen og forskydningen af et

modsætningspar. Platon opstiller i *Faidros* skrift og tale som et modsætningspar og privilegerer straks (i det mindste umiddelbart) talen; det talte ord er at foretrække, mens skriften enten helt bør undgås eller betragtes som et nødvendigt onde. Derrida viser i en række læsninger i sine tidlige værker (som *De la grammatologie* og *La dissémination* (1972)), hvordan store dele af den vestlige tænkning er organiseret i lignende modsætningspar (natur/kultur, udtryk/indhold, oprindelig/afledt, form/indhold osv.), og hvordan disse altid er hierarkisk organiserede, således at den ene term dominerer den anden: "Meget skematisk formuleret: En opposition af metafysiske begreber (for eksempel tale/skrift, nærvær/fravær osv.) er aldrig to termer vis-a-vis, men et hierarki og et underordningsforhold" (*Marges de la philosophie* (1972) s. 392). At dekonstruere en sådan opposition er i første omgang at omvende hierarkiet, men ikke for at skabe et nyt hierarki, nu sat på hovedet, men derimod som første trin af to, hvor det næste består af en forskydning: "Dekonstruktion [...] må, ved en dobbelt gestus, en dobbelt videnskab, en dobbelt skrift, praktisere en *omvending* af den klassiske opposition og en generel *forskydning* af systemet" (*Marges...* (1972) s. 392).

Det bedste eksempel på en Derrida-analyse af denne art finder man måske i hans Saussure-analyse i *De la grammatologie*. Den schweiziske sprogforsker Ferdinand de Saussure viser i *Cours de linguistique générale*, at sprogets bestanddele ikke har nogen iboende betydning, og at det enkelte skrifttegn ikke står i et motiveret forhold til, hvad det betegner. Forholdet er arbitrært (se punkt 1 s. 165, "les signes de l'écriture sont arbitraires"), det beror på, hvad et fællesskab af sprogbrugere over tid er blevet enige om. Tegnene har ikke betydning *i sig selv*. Betydning er en effekt, der opstår, fordi tegnene adskiller sig fra hinanden; den er negativ og forskelsbetinget (se

punkt 2 s. 165, “la valeur des lettres est purement negative et différentielle”). Ordene “kat” og “bat” betyder noget forskelligt, fordi “k” og “b” adskiller dem fra hinanden. Sproget er, således opfattet, et spil af forskelle.

Derrida kan nu vise, hvordan Saussure i *Cours...* eksplicit favoriserer talen over skriften, men i løbet af sin tekst faktisk omvender hierarkiet og implicit giver skriften forrang. Efter denne *omvending* følger hos Derrida en *forskydning*, hvor han viser, hvordan man, ud fra Saussures egne formuleringer, kan se, at *både* skrift og tale tilhører et større felt, som er behersket af forskel frem for af hierarki, og at mange af de kvaliteter, som Saussure tillagde skriften, gælder sproget som sådan. Det spil af forskelle, som muliggør, at betydning opstår, kalder Derrida blandt andet for *arkeskrift* (fx *De la grammatologie* s. 83). I Derridas analyse er Saussures tekst, som den vesterlandske metafysik overhovedet, præget af *fonocentrisme* eller *logocentrisme* (*De la grammatologie* s. 23), hvorved bl.a. kan forstås idéen om, at skriften er afledt af talen, og at sandhed og betydning er selvberoende. I Derridas Saussure-læsning går der forskel forud for enhver betydningsproduktion, og betydning og sandhed kan således ikke være nærværende i ordet, men vil altid bero på en “differeren”. Derrida lancerer derfor termen *différance* som en art modbegreb. *Différance* er en neologisme, hvis forskellighed fra det franske ord for forskel, “différence”, netop kun eksisterer i skriften, mens der ikke er nogen hørlig forskel. Termen demonstrerer altså en forskel, som kan angives skriftligt, men ikke artikuleres mundtligt. Samtidig markerer neologismen et ikke-sammenfald af mening både synkront og diakront, idet det franske ord “différer”, både kan betyde “at adskille sig fra” og “at udsætte”; en forskel, som ikke kan høres i udtalen.

Dermed kan vi sige lidt mere om, hvorfor dekonstruktion så ofte beskrives med negationer, og hvorfor den ikke er, og for Derrida ikke må blive, en metode. En filosofisk eller litterær metode har to forudsætninger: Den anvender et fasttømret begrebsapparat, og dens fremgangsmåder kan generaliseres. Da det er en væsentlig dekonstruktiv pointe, at begrebsapparater hviler på et hierarki, hvor den nedvurderede del af parret udgør mulighedsbetingelsen for den privilegerede del, kan dekonstruktion vanskeligt sættes på begreber uden at stå i fare for at gøre det, den kritiserer. I stedet for begreber i traditionel forstand anvender Derrida derfor, hvad Derek Attridge i sin introduktion til Derrida-antologien *Acts of Literature* (1992) kalder "nick-names" (s. 9), altså øge- eller kælenavne. I tillæg til selvproducerede "nick-names" låner Derrida fra centrale tænkere i den filosofiske tradition: fx "skrift" (Platon, Husserl, Saussure) "spor" (Freud, Nietzsche, Lévinas), "supplement" (Rousseau), "hymen" (Mallarmé) og utallige andre.

Fælles for disse navne er, at de peger på selve den forskelsproducerende bevægelse, der antages at muliggøre de binære oppositioner, hvorpå den vestlige verdens sprog, tænkning og begreber hviler. Denne bevægelse lader sig ikke udtrykke som et system eller en metode og kan ikke sættes på begreb, men dens effekter kan demonstreres – bl.a. i en dekonstruktiv læsnings omvendning og forskydning. Termene og operationerne beskrevet ovenfor er altovervejende præget af Derridas tidlige tænkning, men kommer til at præge både andre dekonstruktive tænkere og Derridas egne senere arbejder, hvor udgangspunktet ikke længere i samme grad er skrift- og sprogteoretisk. Derom nedenfor.

HISTORIEN

I 1966 holdt Derrida foredraget "Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences" på Johns Hopkins University, hvori han rettede en substantiel kritik mod strukturalistiske tankefigurer, herunder selve strukturbegrebet. Et år senere, i 1967, udgav han ikke mindre end tre vigtige bøger: *De la grammatologie*, *L'écriture et la différence* og *La voix et le phénomène: Introduction au problème du signe dans la phénoménologie de Husserl*. Endelig, i januar 1968, holdt han et foredrag med titlen "La différance" i Fransk filosofisk Selskab. Tilsammen blev disse begivenheder igangsættende for de ideer, som i dette udvalg er samlet under titlen "Dekonstruktion".

I de følgende år var det ikke mindst det forhold, at Paul de Man introducerede Derrida og hans tanker for sine litteraturvidenskabelige kolleger ved Yale University, der resulterede i, at dekonstruktion slog an i USA og hurtigt fik betragtelig betydning i forbindelse med litteraturteori og litterær analyse. Man taler ligefrem om "Yale-skolen" som en samlet betegnelse for tidlig amerikansk litterær dekonstruktion.

I 1972 kom en ny bølge af bøger fra Derrida: *Marges de la philosophie*, *Positions* og *La dissémination*. Vi bringer et uddrag fra sidstnævnte. Inspireret af Derridas læsninger af filosofiske tekster, der siger et, men demonstrerer noget andet, og af de Mans arbejde fra 1960'erne om de problematiske forhold mellem litteratur og kritik (samlet i antologien *Blindness and Insight* (1971)) stillede man i den amerikanske litterære dekonstruktion i 1970'erne især skarpt på litterære teksters modstillinger af forskellige meningssystemer og på troper og figurers afgørende betydning for litterære teksters produktion af mening.

Antologien *Deconstruction and Criticism* (1979) udkom som en art manifest fra Yale-skolen. Samlingen rummer, i

tillæg til J. Hillis Millers bidrag, som vi oversætter en del af, bidrag af de andre repræsentanter for den tidlige Yale-skole: Paul de Man, Harold Bloom og Geoffrey Hartman samt af Derrida. I realiteten er det dog, hvad denne samling litteratur angår, så som så med skoledannelsen, og fx Bloom kan næppe entydigt klassificeres som dekonstruktivist.

Imidlertid tegnede der sig fra slutningen af 1970'erne en ny generation fra Yale, denne gang ikke mindst af betydende kvindelige teoretikere. Carol Jacobs, Shoshana Felman, Cynthia Chase og Barbara Johnson har således alle markeret sig stærkt, og særligt Johnson, der er elev af de Man, har leveret overbevisende og perspektivrige arbejder om dekonstruktion og litteraturteori. Vi bringer i dette udvalg to af hendes tekster, hvoraf ikke mindst den første, "Teaching Deconstructively" ("At undervise dekonstruktivt"), vidner om hendes evne til at formidle vanskeligt stof. Disse teoretikere var en stærkt medvirkende årsag til, at man kan tale om begyndelsen på en "anden fase", hvor dekonstruktive erfaringer var af omfattende betydning for etableringen af en række nye forskningsfelter.

Inden vi kommer dertil og til dekonstruktion af i dag, skal det nævnes, at dekonstruktion ikke pludseligt, en dag i 1960'erne, opstod af ingenting.

Allerede ved at se på de filosoffer, som Derrida skriver om, får man et billede af nogle af de vigtigste forløbere og forudsætninger for, at dekonstruktion kan finde sted. Termen "dekonstruktion" er som nævnt bl.a. opstået som en oversættelse af termer fra Heideggers forfatterskab, og Heidegger er måske Derridas vigtigste inspirationskilde. Særligt for den tidlige Derrida er også Husserl og fænomenologien af stor betydning, og flere af Derridas tidligste værker handler om Husserls fænomenologi.

Gennem hele forfatterskabet er psykoanalysen og Freud ligeledes meget vigtige forudsætninger for Derrida, der henter flere kernebegreber fra Freud, som han skriver om i artikel-form i bl.a. *L'écriture et la différence* (1967), og som hele bogen *La carte postale: De Socrate à Freud et au-delà* (1980) handler om. Desuden bliver psykoanalysen af stor betydning for flere af de vigtigste af de teoretikere, som følger efter Derrida; det gælder bl.a. Shoshana Felman og Stephen W. Melville. Friedrich Nietzsche, som Derrida bl.a. skriver om i *Éperons: les styles de Nietzsche* (1978), bør også nævnes som en på flere punkter åndsbeslægtet filosof.

Heller ikke i en national sammenhæng stod den tidlige Derrida alene. Tværtimod kan man se dekonstruktion som én af flere samtidige bevægelser i Frankrig i 1960'ernes Frankrig. Maurice Blanchots litteraturfilosofi, Michel Foucaults idehistorie, Louis Althusseres symptomallæsning, Emmanuel Lévinas' etiske tænkning og Jacques Lacans psykoanalyse var således alle dele af den teoretiske horisont for dekonstruktionen i Frankrig.

Endelig var nykritikken, som strukturalismen var det, en indflydelsesrig retning, som særligt den amerikanske dekonstruktion på én gang inspireredes af og kritiserede. Den amerikanske dekonstruktion er endog blevet betegnet som "new new criticism", hvilket sjældent har været ment hædrende. Nykritikken anser den litterære tekst, og i særlig grad det lyriske digt, for en autonom entitet, der ganske vist udnytter paradokser og ironi, men gør det i en enhed af form og indhold. Teksten tager, med en nykritisk kerneformulering, form af et verbalt ikon (Wimsatt, *The Verbal Icon*, 1954). Heroverfor er dekonstruktionens interesse som beskrevet rettet mod netop paradokser og modsigelser i forholdet mellem bl.a. form og indhold, hvorimod fx den minutiøse nærlæs-

ningsstrategi, der ofte omtales som “close reading”, udgør et fællestræk.

Litteraturteorien har arvet dekonstruktion på en række måder, tydeligst måske i kraft af dekonstruktionens markante nylæsninger af bestemte forfatterskaber og perioder. Et kardinaleksempel udgøres af romantikken. Hvor man tidligere havde betonet det enhedssøgende og forsonende ved periodens litteratur, fremhævede dekonstruktive genlæsninger det ironiske og splittelsesorienterede hos forfattere som Schlegel-brødrene, Novalis, Ludwig Tieck, E.T.A. Hoffmann, Wordsworth og Shelley. I Danmark har dekonstruktionen tilsvarende sat sig spor i læsningen af forfattere som H.C. Andersen, Søren Kierkegaard, J.P. Jacobsen og Sophus Claussen.

De dekonstruktive krydslæsninger i feltet mellem filosofi og litteratur synes ligeledes at være af blivende betydning. Dels har de ført til nye indsigter i klassiske filosofiske tekster af eksempelvis Kant, Hegel, Husserl og Heidegger, dels har de tilført litteraturstudiet nye dimensioner i form af filosofiske implikationer, således som det fremgår af adskillige af de her valgte tekster.

Danske litterater var tidligt ude med introduktioner til og oversættelser af Derrida. Per Aage Brandt og Lars Bonnevie oversatte allerede i 1970 første del af *De la grammatologie*, og Niels Egebak og Svend Erik Larsen oversatte og introducerede til to længere Derrida-tekster i *Sprog Materialitet Bevidsthed. To essays om metafysikkens lukning* (1976). 1980'erne og 1990'erne bød på flere danske bøger om litterær dekonstruktion: I 1988 udkom antologien *Tekst og trope: dekonstruktion i Amerika*, redigeret af bl.a. Hans Hauge, som har haft en central andel i introduktionen af dekonstruktion i Danmark. Pil Dahlerup udgav i 1991 *Dekonstruktion. 90'ernes litteraturteori*, i 1992 udgav Jørn Erslev Andersen, Carsten Madsen og

Sverre Raffnsøe-Møller *Afskrift – om og af Jacques Derrida*, og i 1994 udkom antologien *Til værks: dekonstruktionen som læsemetode*, redigeret af Tania Ørum. Desuden finder man danske indføringer til dekonstruktiv tænkning i de fine forord af Søren Gosvig Olsen og Adam Diderichsen til henholdsvis *Difference* (2002) og *Stemmen og fænomenet* (1997).

Da dekonstruktion i 1970'erne og 1980'erne hastigt bredte sig i den akademiske verden, fremprovokede det en voldsom kritik. Det er næppe forkert at sige, at få filosofiske ideer eller litteraturteoretiske strømninger er blevet mødt af så stor tilslutning og så indædt modstand som den, der blev dekonstruktionen til del. Kritikken, der har vist sig vedholdende, har rettet sig mod de filosofiske implikationer, mod forbindelserne mellem dekonstruktion og litteraturteori og mod stilen.

Kritikere har betragtet den enigmatiske og ofte ordspilende stil, der kendetegner mange dekonstruktive tekster, som enten bevidst obskurantistisk og paradoksydyrkende eller som useriøs. Ligeledes har modstandere hævdet, at dekonstruktionen er ahistorisk og uansvarlig eller endog nihilistisk. Nogle kritiske indlæg har sågar været hele bøger som John M. Ellis' *Against Deconstruction* (1989). I forhold til dekonstruktive læsninger af litterære værker høres den kritik ofte fremført, at læsningerne har en tendens til at ligne hinanden. Snarere end at stille skarpt på værkernes individuelle særegenheder synes læsningerne at komme frem til de samme pointer om generelle, uløselige modsigelsesforhold i sprogets, tankens og skriftens væsen.

I USA nåede polemikken nye højder, da det i 1987 kom frem, at de Man, fra han var 20 til 22, havde skrevet kulturjournalistiske artikler og anmeldelser for den kollaborationistiske avis *Le Soir* i Belgien. Derrida fremlægger sine synspunkter vedrørende affæren i artiklen "Like the Sound

of the Sea Deep within a Shell: Paul de Man's War", som optræder i vol. 14 af tidsskriftet *Critical Inquiry*, The University of Chicago Press 1987-88.

Kritikken af stilen, af tænkningen, af resultaterne og af de Mans tvivlsomme ungdomsartikler er ikke blevet mødt med en samlet dekonstruktiv reaktion. Forsvarerne for dekonstruktion har været individuelle, men har samlet set resulteret dels i apologier for formen og for vigtigheden af til stadighed at holde begrebsbrugen i bevægelse, dels i nyere markante og meget forskellige forsøg på at demonstrere, hvordan dekonstruktive indsigter lader sig nyttiggøre, således at de kan blive af praktisk betydning i forhold til fx etiske, politiske og køns- og genreteoretiske diskussioner.

Der er ikke mange filosoffer eller litteraturteoretikere, der i dag ville omtale sig selv som "dekonstruktivister" eller deres tænkning som dekonstruktion. Tænkere, som i 1970'erne og 1980'erne lod sig samle under overskriften "dekonstruktion", har siden sammen med yngre generationer bevæget sig ind på nye felter, som til gengæld næppe ville have været mulige uden dekonstruktive indsigter. Blandt de mest oplagte af sådanne felter kan man nævne feminisme (fx Johnson og Cixous), postkolonial teori (fx Bhabha og Spivak), interart studier (fx Mitchell) samt, særligt inden for de seneste 10 år, interdisciplinære studier som "Law and Literature" og "Ethics and Literature".

I forhold til denne udvikling har også Derridas nyere tekster haft betragtelige katalyserende effekter. *La vérité en peinture* (1978), den her oversatte "Foran loven", samt Derridas værker om etik har således i forskelligt omfang haft stor betydning for forskningen i forholdet mellem ord og billeder, i forholdet mellem lov og litteratur og mellem etik og litteratur. Fælles for mange af de nævnte og andre nyere forskningsom-

råder med inspiration fra dekonstruktive indsigter er, at de betragter fundamentale modsætningspar som værdiladede og uselvfølgelige; fx natur/kultur, ord/billede og mand/kvinde.

I tillæg til og i sammenhæng med dekonstruktions diffusion ud i en række nye og tilliggende felter former dekonstruktion sig fra 1990'erne og frem i stigende grad som "dekonstruktion og...": "Dekonstruktion og cultural studies", "Dekonstruktion og etik" osv. I år 2000 udgav Royle bogen *Deconstructions: a User's Guide*, som fører dette forhold ud i sin fulde konsekvens, idet alle bogens artikler netop er konstrueret efter princippet "Deconstruction and x". Emnerne rangerer fra det åbenlyse ("Deconstruction and Feminism", "Deconstruction and Psychoanalysis") til det regelret eksotiske ("Deconstruction and Drugs", "Deconstruction and Love"). Karakteristisk nok får Derrida bogens sidste ord med en artikel om disjunktion og konjunktion i det "og", der er omdrejningspunktet for alle de øvrige artiklers konstruktion. Fra Royles bog henter vi to artikler, som vi sammen med de øvrige oversatte tekster introducerer nedenfor.

TEKSTERNE

Det turde være klart, at dekonstruktion først og sidst hænger sammen med Derridas tænkning. Når vi alligevel har valgt at begynde vores antologi med en nyere tekst af den amerikanske litteraturforsker *Barbara Johnson*, skyldes det pædagogiske hensyn. Hendes korte tekst "Teaching Deconstructively" ("At undervise dekonstruktivt") er nemlig noget så relativt sjældent som en kort og klart formidlet oversigt over de tekstuelle fænomener, en dekonstruktiv tilgang til en litterær tekst især kan fokusere på. Selv om teksten, der er fra 1985, på flere måder er atypisk som dekonstruktiv tænkning, er den typisk for Johnsons produktion. En betydelig del af hendes arbejde

har nemlig taget form af tilgængelig- og nyttiggørelser af de dekonstruktive erfaringer i læsninger og i undervisning. Hendes karriere begyndte på Yale University, hvor hun var elev af de Man. I 1983 oversatte hun Derridas *La dissémination*, og op gennem 1980'erne og 1990'erne har hun skrevet en stribe betydende bøger.

”At undervise dekonstruktivt” har, som allerede titlen viser, et didaktisk sigte. Målgruppen for Johnsons fremstilling er både den studerende og den undervisende. Johnson peger på, hvilke aspekter af en litterær tekst dekonstruktion i særlig grad kan hjælpe til at skærpe opmærksomheden over for. Fælles for disse aspekter er, at de rummer modsatrettede betydningskræfter som eksempelvis modsætninger mellem påstand og eksempel materiale eller mellem bogstaveligt og figurativt sprog. Johnson viderefører her de Man, der viderefører Derridas pointer: Det er i konfrontationen med en teksts menings- og forståelsesretarderende elementer, at en dekonstruktiv læsning tager sit udgangspunkt, og denne konfrontation er vel at mærke ikke noget, der skal overstås, før man kommer frem til tekstens egentlige mening, men tværtimod det afgørende moment i læsningen, ja selve læsningens mening. Johnson eksemplificerer sine pointer med korte analyser af blandt andet H.C. Andersens ”Kejserens nye klæder”, der i en sammenstilling med en tekst af Hawthorne læses som en allegori over en bestemt form for læsning, altså som en tekst, der diskuterer sin egen status som tekst. Også denne bevægelse er typisk for en dekonstruktiv tilgang til litterære tekster.

Efter denne tekst af indførende karakter vender vi tilbage til et af udgangspunkterne og til *Jacques Derrida*. Den første tekst af Derrida er et relativt kort uddrag fra *La dissémination*. Teksten, som er alt andet end lettilgængelig, er blevet et *locus classicus* i dekonstruktionens historie, fordi Derridas

analyser af Platons beskrivelser af skriften som et "farmakon" i dialogen *Faidros* har dannet forbillede for megen dekonstruktion hos både Derrida og andre siden. I uddraget viser Derrida, hvordan ordet "farmakon" har mindst to, hinanden modsigende betydninger, nemlig gift og lægemiddel, og hvordan den samme dobbelthed også er gennemgående i Platons bestemmelser af skriften.

Næste oversættelse er Derridas tekst "Devant la loi" ("Foran loven"), hvori Derrida analyserer Franz Kafkas lille fortælling af samme navn, som blandt meget andet giver anledning til at diskutere forholdet mellem lov og litteratur. Kafkas korte fortælling er indeholdt i Derridas tekst og oversat fra dens begyndelse, hvilket giver god mulighed for at følge pointerne og læsningen, hvor Derrida bl.a. retter fokus mod titlens status og overordnet mod hvilke love, der afgør en given teksts tilhørsforhold til litteraturen. Spørgsmål om kontekst er centrale i Derridas analyse, som også undersøger konsekvenserne af, at titlen optræder i teksten som dens første ord, og af at teksten optræder i *Processen*.

Inden for de litterært orienterede dekonstruktivister skiller *Paul de Man* sig ud som det største navn. Selv om hans produktion i forhold til Derridas er af begrænset omfang, har han med en serie svært tilgængelige læsninger af fortrinsvis litterære, men også filosofiske tekster været med til at sætte en ny dagsorden for litteraturlæsningen. De Man læser i særlig grad med en minutiøs opmærksomhed over for den litterære teksts troper og figurer og den tvetydighed, de tilfører den litterære tekst. De Man fører således ofte sine læsninger frem til aporier og uafgørligheder, eksempelvis hvad angår spørgsmålet om bogstavelig eller overført betydning.

De Mans genopvækkelse af interessen for allegorien i den skelsættende artikel "The Rhetoric of Temporality" fra *Blind-*

ness and Insight har haft stor indflydelse på den litteraturhistoriske opfattelse af romantik og symbolisme. De Man reaktualiserer diskussionen om forholdet mellem symbol og allegori, en diskussion, der er blevet ført gentagne gange igennem æstetikhistorien. Symbolet er, blandt andet af Goethe, blevet fremhævet som udtryk for ægte digterisk skabelse, der på organisk vis kan forbinde menneskets indre og den ydre natur, mens allegorien er blevet nedvurderet, fordi den opfattes som konventionel, kold og abstrakt. De Man omvurderer dette forhold mellem symbol og allegori, idet han demonstrerer, hvordan allegorien på eksemplarisk vis afdækker sprogets funktionsmåde, at det er et spil af forskelle, hvis betydning beror på gentagelighed. Et godt eksempel herpå er den art allegoriske billeder, man kalder for emblemer. Emblemer er billeder, som over tid er blevet anvendt i en udstrækning, så deres oprindelse er gået i glemmebogen. Et eksempel er manden med leen som et billede på døden. Der er intet originalt ved dette billede, det er helt igennem konventionelt. Vi afkoder det uden problemer, netop fordi vi er truffet på det et utal af gange. Det betyder ifølge de Man, at et allegorisk tegn først og fremmest refererer til tidligere brug af samme tegn. Søger man at efterspore, hvornår et allegorisk tegn har fået sin betydning, vil man således ende i en uendelig regres mod en uvis oprindelse. Set i forhold til sprogets allegorisk-emblematiske karakter er symbolets løfte om at forsone menneske og natur ifølge de Man en illusion.

Vi har valgt at oversætte de Mans "Autobiography As De-Facement", som først blev publiceret i tidsskriftet *Modern Language Notes*, december 1979, for siden at indgå i *The Rhetoric of Romanticism* (1984). De Man overvejer i denne artikel, hvad der kendetegner selvbiografien som genre. Producerer livet selvbiografien som en naturlig konklusion,

eller bliver livet først til som et fortælleligt forløb, i og med at biografien konstruerer det som et sådant? Og *er* selvbiografien overhovedet en genre, eller er den blot et aspekt af en særlig måde at læse tekster på, som vi for eksempel anvender, når vi læser biografisk? spørger de Man, som hævder, at vi uvægerligt læser biografisk i en vis udstrækning, så snart vi blot kan forbinde det mindste med navnet på den forfatter, hvis værk vi læser. De Mans spørgsmål rejses navnlig på baggrund af en læsning af Wordsworths *Essays on Epitaphs*. Centralt i overvejelserne står den retoriske figur *prosopopeia*, personificering, der sætter et ansigt på det ansigtsløse. De Man hævder, at skrivning og læsning konstituerer et gensidigt spejlingsforhold, hvor de to instanser netop sætter ansigt på hinanden, men altid, på grund af spejlingsforholdets symmetri, med indbygget risiko for selv at blive anonymiseret, gjort ansigtsløs. Artiklen har haft stor betydning for diskussionen af, hvordan det selvbiografiske subjekt fremstiller sig selv.

De Mans store indflydelse skyldes ikke mindst, at hans teorier blev videreudviklet af hans mange elever, hvoraf flere, heriblandt som nævnt *Barbara Johnson*, selv blev betydende teoretikere. Johnson er tydeligt påvirket af de Man, men fremtræder samtidig på flere måder som hans modstykke, især hvad angår læselighed og pædagogik. De Mans læsninger tenderer mod at konkludere, at litterære tekster indeholder udsagn, der modsiger en given læsning, og at litterære tekster, fordi man derfor intet endeligt kan sige om dem, principielt er ulæselige. Heroverfor er det fristende at sige, at Johnsons læsninger ofte er så udtømmende, at teksten bliver næsten ulæselig, fordi alt synes sagt. Denne trang til at levere en udtømmende læsning præger også "The Frame of Reference" ("Referencerammen"), Johnsons mest berømte artikel fra

1977, som vi her bringer i en udgave, der er forkortet af Johnson selv.

Artiklen tager form som en læsning af et komplekst forhold mellem tre tekster: Edgar Allan Poes detektivnovelle "Det stjålne brev", psykoanalytikeren Jacques Lacans seminar om samme tekst og Derridas kritik af Lacans analyse. Derrida anklager Lacan, og psykoanalysen generelt, for at ignorere de specifikt litterære aspekter af den analyserede tekst og for at læse på en måde, der udelukkende bekræfter den læsendes forventninger. Johnson påviser imidlertid, hvordan Derrida selv gør sig skyldig i det, han anklager Lacan for. Formålet med Johnsons kompakte tekst bliver da at afklare, hvordan og hvorfor positioner og konstellationer, der optræder i Poes tekst, bliver inddraget og gentaget i de tekster, som dens læsere producerer. I "Referencerammen" er den litterære tekst dermed langt fra et passivt analyseobjekt, hverken i forhold til Lacan, Derrida eller Johnson selv. Den er tværtimod i høj grad en ligeværdig sparringspartner.

"Referencerammen" er, som flere af Johnsons bedste tekster, eksemplarisk for en ofte forekommende dekonstruktiv læsestrategi, idet Johnson både læser en litterær tekst og andres læsninger af den litterære tekst. Når en dekonstruktiv tilgang ofte befinder sig godt som kontrabande til andre læsninger, hænger det sammen med, at dekonstruktionens genstandsfelt ikke begrænser sig til litterære tekster. Også fagtekster, som eksempelvis litterær kritik, rummer modsatrettede betydningskræfter, der meget vel kan vise sig at adlyde de samme (eventuelt modstridende) love, som den litterære tekst opererer under. Johnsons virtuose fremstilling lykkes således med at vise, hvordan en bestemt omvendning og en bestemt (fejl)læsning går igen fra Poes litterære tekst til hver af analyserne af den.

Netop denne parasitære egenskab ved den dekonstruktive tilgang til litteratur er emnet for den næste tekst, som er et uddrag af J. Hillis Millers artikel "The Critic as Host" ("Kritikeren som vært"). I artiklens nu klassiske dekonstruktive analyse drejer det sig om ordet "parasit"s betydningsfelt. Artiklens kontekst var i høj grad polemisk. Polemikken begyndte med, at Miller i 1972 anmeldte litteraturforskeren H.M. Abrams værk *Natural Supernaturalism: Tradition and Revolution in Romantic Literature* i det tidsskrift, som dekonstruktionen fortrinsvis var knyttet til, *Diacritics*. Abrams stod for det, som nogle fandt, var en harmoniserende opfattelse af romantikken, og Miller udfordrede i anmeldelsen såvel Abrams romantiklæsning som den humanistiske forskningstradition, Abrams repræsenterede. I 1977 gik Abrams til modangreb i artiklen "The Deconstructive Angel", publiceret i forårsnummeret af tidsskriftet *Critical Inquiry*, hvor han beskyldte dekonstruktionen for at være nihilistisk og uoriginal. Kritikken sammenfattede han ved at betegne den som parasitær. Det er med udgangspunkt i denne anklage, at Miller i "Kritikeren som vært", som stod i det samme nummer af *Critical Inquiry*, gransker betydningen af ordet "parasit" og diskuterer, om og hvorledes litteraturkritik som sådan er parasitær virksomhed over for værten, den læste og kommenterede tekst. Miller påpeger det gensidige afhængighedsforhold, der er imellem begreberne om henholdsvis vært og parasit, og problematiserer derved, ved hjælp af en forskydning af tidligere nævnte art, den gængse hierarkiserende opfattelse af fænomenernes forhold til hinanden. Polemikken mellem Miller og Abrams er et paradigmatiske kapitel i dekonstruktionens kontroversielle historie, ikke mindst i USA.

Miller er ved siden af de Man den mest betydelige skikkelse i den tidlige dekonstruktion i USA. Han er specialist

i engelsk romantisk og victoriansk litteratur og har blandt andet udgivet en række indflydelsesrige romananalyser. Miller er ophavsmand til begrebet “the linguistic moment”, “det lingvistiske øjeblik”, som betegner et moment i en tekst, hvor sproget ikke har nogen virkelighedsreference, reel eller fiktiv, men udelukkende henviser til sig selv eller andet sprog.

I Johnsons “Referencerammen” og Millers “Kritikeren som vært” møder vi litterær dekonstruktion på højdepunktet af sin indflydelse. Begge artiklers greb kan genfindes i en lang række andre analyser af litterære tekster og af tekster om litterære tekster. Med antologiens to sidste tekster springer vi frem til eksempler på dekonstruktion efter årtusindskiftet. Først bringer vi *Nicholas Royles* “What is Deconstruction?” (“Hvad er dekonstruktion?”). Artiklen fungerer som en art introduktion til den nævnte, udmærkede antologi *Deconstructions: a User's Guide* (2000), redigeret af Royle selv og med bidrag fra en stribe af de vigtigste deltagere i 1990'ernes diskussion af dekonstruktion, heriblandt (ud over Royle selv) Bennington, Miller og Derrida. Antologiens titel og form signalerer på humoristisk vis to opfattelser, der er typiske for det arbejde, som efter 1990 stadig betegner sig som dekonstruktivt: Der er ikke én, men flere dekonstruktioner, og dekonstruktion er noget, der kan finde anvendelse.

Royles artikel lægger sig allerede i sin atypiske form i forlængelse af Derridas tænkning og stil. Artiklens ironiske og vittige indkredsninger af mulige svar på det spørgsmål, der udgør dens titel, tager således indledningsvis form som et brev, stilet til en ordbogsredaktør, som i Royles øjne radikalt har fejlbestemt betydningen af ordet “dekonstruktion”. Ved at bruge det personlige brev som ramme, et genkommende træk hos Derrida, jf. den allerede nævnte “Letter to a Japanese Friend”, suspenderer Royle midlertidigt de krav,

forventninger og problemer, der normalt ville følge med et definitionsforsøg, og skaber i stedet et provisorisk rum, hvor definition alligevel kan forsøges. Idet han forskyder bestemmelsen af dekonstruktion fra den offentlige, objektive og generaliserende fagartikel til det private, personlige og singulære brev, søger Royle at lade sin egen skrift eksemplificere ikke-definitionen af dekonstruktion som "erfaringen af det umulige". Undervejs forandrer Royles tekst sig nemlig, eftersom det, der begyndte med at være et brev, afslutningsvis er noget, der ikke kan stiles til en modtager. Vi læser en definition, der ikke er en definition, i et brev, der ikke er et brev.

Mens Royles stil, paradoksfremskrivninger og ironiske form i den bragte artikel næppe vil kunne overbevise en eneste ikke-tilhænger om værdien af dekonstruktion, så søger *Geoffrey Bennington* i "Deconstruction and Ethics" ("Dekonstruktion og etik") fra et andet udgangspunkt at påpege de praktiske konsekvenser af dekonstruktive tilgange. Artiklen stammer som Royles fra *Deconstructions: a User's Guide*, og ligesom Royle er Bennington en Derridaoversætter, der søger at fastholde og udvide de dekonstruktive bevægelsers gyldighed, men modsat Royle gør han det i en stringent, filosofisk stil.

Bennington hævder først, at dekonstruktionen ikke kan formulere en positiv etik, eftersom begrebet etik uvægerligt er farvet af den metafysik, som dekonstruktionen kritiserer. Alligevel kan den tekstens åbenhed, som dekonstruktionen insisterer på, ifølge Bennington ikke være uden etiske implikationer. Benningtons artikel er i tillæg til sine egne analysers kvaliteter også en glimrende oversigtsartikel over Derridas etikarbejde i 1990'erne, og Bennington gennemgår, hvordan Derridas "etiske drejning" særligt er sket i dialog med Lévinas. Den læser, som bliver inspireret til at læse andet af Ben-

nington, kan fx gå til artiklen “Deconstruction and the Philosophers”, hvor Bennington vittigt og detaljeret gennemgår forholdet mellem de begejstrede litterære dekonstruktivister og de alvorlige og kritisk indstillede filosofiske arvtagere til Derrida, som først og fremmest repræsenteres af Rodolphe Gasché’s *The Tain of the Mirror* (1986), samt til Benningtons ligeledes ofte antologiserede tour de force “Deconstruction is not what you think” (Papadakis, 1989). Når vi har valgt netop den givne tekst af Bennington, skyldes det ikke mindst, at den er paradigmatiske for senere års forsøg på i en besindet form at sammentænke dekonstruktion og andre felter på en måde, som er af direkte og synlig relevans – i dette tilfælde for spørgsmål om etik og om læsning. Bennington viser, hvor meget (og hvor meget etisk), der er fælles for mødet med teksten og mødet med den anden. Et tankevækkende påbud for begge møder er: Vær opfindsom!

AFSLUTNING

I begyndelsen af det nye årtusind er dekonstruktion overalt og ingen steder. På den ene side er den ikke længere i vælten som en moderetning eller som en dominerende trend i internationale litteraturtidsskrifter. På den anden side præger den i afgørende grad flere af de nuværende dominerende litteratur- og kulturteorier. Dekonstruktion har tilsyneladende afsat en erfaring i omgangen med tekster, som både tilhængere og modstandere må forholde sig til. I den forstand har den ikke blot stillet nye spørgsmål til tidligere læsninger af tekster, men til læsning overhovedet.

Om dekonstruktion i stadig højere grad vil forsvinde som selvstændig retning, eller om den vil opleve en genopblomstring som den, der fx er blevet narratologien til del, er vanskeligt at sige. I de allerseneste år har man set flere ambitiøse

udgivelser, hvoraf ikke mindst Jonathan Cullers imponerende firebindsværk *Deconstruction – Critical Concepts in Literary and Cultural Studies* (2003) med artikler af alle de vigtigste teoretikere skal nævnes. Culler er formentlig den mest kendte af de dekonstruktive teoretikere, vi har fravalgt. Fravalget skyldes, at vi har vurderet, at Culler, som er en brillant stilist og en eminent formidler, i højere grad er formidler end ny-skaber.

I dette udvalg har vi søgt at præsentere den del af dekonstruktion, der har implikationer for arbejdet med litteratur, så bredt som formatet tillader det, og at gengive tekster, der illustrerer både dekonstruktions forcer og manerer, dens minutiøse nærlæsninger og dens filosofiske implikationer. Sværhedsgraden er høj overalt. Vi har kun i ringe udstrækning valgt de pædagogisk indførende tekster for i stedet at give plads til vanskelige, men righoldige tekster, som ikke uden grund er blevet klassikere. Samtidig har det dog også været en vigtig bestræbelse at vælge tekster, som faktisk er anvendelige i undervisningssituationer og i arbejdet med literaturanalyse.